

HITEL ÉS UZSORA.

Ha a létező törvényeken végig tekintünk, legtöbbször azt lehet mondani, hogy tulajdonképpen csak a tisztességes és becsületes ember zaklatására vannak alkotva; a ki pedig kötve nem tartja magát általuk — az elterjedt csekély törvénytiszteletnél s a végrehajtás lazaságánál fogva — a legtöbb esetben büntetlenül játsza ki.

Nem is teljes az ugynevezett jogegyenlőség; mert a törvény (ez nem épen Magyarországra vonatkozik, hanem nagyon általános) kivételeket tesz, főleg a társadalmilag ugyanis kivételes állásu, vagyis jobban situált tőkékre s tőkepénzesekre nézve.

Az állam a honpolgárok valamennyijét megadóztatja s az adót, habár lehető csekély mérvben, a legszegényebbre is rója. Csak a tőke, a legkönnyebben fizethető, csak az csúszik ki a legtöbb esetben, még pedig büntetlenül.

A tözsért kimélni kell, mert nagyhatalmasság, melyre a politikai hatalmasság is rászorulhat — azért inkább ne zaklassuk adófizetéssel, majd fizet a szegény ember, ha kevesebbet is, de, mert sok a szegény, majd csak telik így is valamire.

Hogy ez által a társadalmi osztályok ellentéteit növeljük, hogy ez által, úgy szólván, fokozott gondozással magunk mozditjuk elő a tőke és munka közötti antagonizmust, melyből ismét a socialismus és communismus ezer baja származik, avval nem kell gondolnunk.

Sőt, hogy a tétlen tözsér legkényelmesebb vagyonszerzését s vagyona öregbitését csakugyan minden netaláni kellemetlenségtől megóvjuk, eltöröljük az *uzsoratörvényt* is, mely a pénzüzer-

nek egyben-másban kényelmetlen lehetett, s őt itt-ott (bizonyára nem mindenütt) óvatosb eljárásra kényszerítette.

S jogczim ez eltörlésre könnyen akadt. A *kinálat és keresés* százsor oktalanul hangoztatott frázisa itt is kisegített. Minek is tovább keresni, mikor ez az universalis panacea ugyis meggyógyít minden netaláni visszaélést.

A régi magyar törvények értelmében az uzsora büntény volt ugyan, de habár a *causarum director* pert indíthatott a feljelentett s más fél által már beperelt uzsorás ellen, mégis csak a polgári per bizonyítékait használhatta ellenc. Ez által hosszúra nyúltak az ily perek s a *malafides adós* gyakran oly moratoriumot nyert hitelezője ellen, mely alatt ez el is pusztulhatott.

Ez okvetlenül visszaélés volt, melyet fokozott a birói önkény tág tere, a kiszabandó birság- vagy büntetésre nézve.

De az 50-es években életbe léptetett osztrák büntető törvény meglehetősen szabályozta ez ügyet, *vétségnek* deklarálván azt, s a büntető eljárás mellett a polgárinak is szabad folyást engedvén, mi által az adós érdeke hosszab huzás-halasztás iránt mellőztetett.

Ám de csak kényelmetlen volt ez a hitelezőre nézve, bár számtalan utja módja vala a törvény kijátszására: vigyáznia, óvakodnia kellett, nehogy összeütközésbe jöjjön a törvénynyel, mely az uzsorát erkölcsileg is sujtotta, azt kisebb összegű lopással, hamis bukással s hasonló vétségekkel egy osztályba sorozván.

Ezt lehetetlen volt türni azon osztálynak, mely öröklött, vagy (ne kutassuk mily módon) szerzett vagyonának kényelmes élvezetét óhajtotta, követelhetette is; hiszen kezében volt a hatalom: a pénz, s kezeügyében a modern nemzetgazdaság kényelmes tana a kinálatról s keresésről. Miután minden tárgy annál drágább minél keresettebb, pénzt pedig nagyon sok ember szükségel s tudakolja, hadd fizesse meg az árát! Ha ez az ár aztán *alterum tantum*, vagy ennél is több, hadd fizesse a boldogtalan, ki legelső izben talán nem is kereste, hanem a kinek kináltatott, csakhogy egyszer beleártva magát, fejös tchenévé váljon a „törvényes keresetü“, mert többé nem uzsorás, tőzsérnek.

Számos külállamokban be is következett azon boldog idő, hogy a pénz kínálkozott inkább, mint kerestetett, s ott aztán

veszedelem nélkül eltörülhették az uzsora-törvényt, mely a modern *laisser-faire*-rendszerbe csakugyan sok tekintetben nem illett.

Magyarország pedig hogyan maradhatott volna el ily liberális intézkedés utánzásával? Azért, hogy nálunk kevesebb volt a kínálkozó tőke: ugyan kit zavarhatott volna meg ez? Hát kissé drágább kamatot fizet majd a kivált hitellel lépre csalt szegény ember, ha meg tovább nem bírja, majd elbirjuk mi a birtokát s így eltörültetett az uzsora-törvény; de mi lett a következménye?

Az eltörlést azok sürgették, kiknek legtöbb haszna lehetett a nagy kamatból, s kiknek egyuttal legtöbb befolyásuk s alkalmuk volt a létezett magyar uzsora-törvénynek feudális, reactionarius, elmaradozott voltát bizonygatni.

Ma azonban azt írják, mondják, hirdetik, hogy a kölcsönadott összegnek 50—80, 120—150 % -át követeli betáblázott adósság mellett a hitelező! Minek is tagadjuk? a szemérmesség az ily fajta üzlettel foglalkozóknak soha se volt gyöngéjük; azt keresni pedig, hogy minden tisztességes polgári hasznot meghaladó kamaton túl kétszer fizettesse meg magának valaki a kölcsönt — a törvény tiltja kutatni!

Az államnak nem lehet teendője, hogy az egyes helyett működjék; de a *laisser-faire* azon elvét sem fogadhatjuk el, mely szerint az állam az egyesnél is kevesebb joggal bírna.

Ha feladatai közé soroljuk az államnak a nemzet szellemi fejlődésének — tehát legfőbb kincsének — előmozdítását: lehetetlen, hogy az anyagi fejlődésben annyira megkössük a kezét.

Nem igaz, hogy anyagi, vagy mondjuk közgazdasági téren a kínálat és keresés absolut szabálya minden ellentétet kiegyenlít. Állhat az egyesek között és bizonyos időben; de nem állhat az összeségre nézve és mindenkorra.

Hogy csak egy példára utaljunk. Munkaadó és tőkepénzes között eddig a kínálat s keresés törvénye látszott uralkodni. Magasabb hatalom csakugyan nem szólt még bele — ha a párisi *commune* puskaropogását s ágyudörgését nem akarjuk ide számítani. — De tény, hogy e viszony van legkevésbé rendezve a társadalomban, s az összes socialistikus és commu-

nistikus, bár roszalható, de el nem ítéhető mozgalmak ide vezethetők vissza.

Valaha ellentétek nyilvánulnak az egyesnek tevékenysége s az összesnek érdekei között, valaha az összhang a társadalomban akár szellemi vagy anyagi téren meg van bontva, mindannyiszor közbe kell lépni az államnak. Ha az államtól intézkedéseket kívánunk a közoktatás, a közegészség, a közbiztonság terén, csak az elvakított elmélet kívánhatja, hogy a társadalm minden viszonyaiba mélyen beható s a többieket vagy feltételező, vagy azokból folyó közgazdasági tevékenységben ne legyen az államnak beleszólása.

A határvonal az intézkedés és felső beavatkozás, meg a közvetlen cselekvés közt, nehezen vonható meg; de tény, hogy a magyar társadalom mai állapotában a több beavatkozás és közvetlen cselekvés kevesebbet árt mint a mulasztás; és a magyar társadalom elismert indolentiája mellett, közgazdasági dolgokban is az iniciatívát bátran merjük az államnak nem csak engedni, de vindikálni is.

Valahányszor baj van valamely ország közgazdaságában, mindannyiszor kutatva kutatják az okokat s egypár kiáltóbbat felszínre vetve, az okozatok láncolatát többé figyelembe sem véve, ezt kiáltják ki addig, míg a nagy közönség is egyedülieknek ismeri el s változtatásukkal minden bajt megszüntethetőnek vél.

Innen keletkezik az átalános panacaeák iránti vakhit, mely legalább annyit ártott az országok közgazdasági intézkedéseiben, mint a mennyi hasznot hajtott volna az összefüggő okok gondos tanulmányozása, a visszahatások kutatása s a gyógyszereknek lelkiismeretes megválasztása.

Hazánk soha se örült valami bő hitelforrásoknak s az innen keletkezett bajokat többnyire hibásan ítélte meg.

Az összes közgazdasági állapotoknak 48 után megváltoztával a hitelhiány élénkebben nyilvánult, mert nagyobb volt a hitelszükség, mint előbb bármikor. Ekkor is a hitelbajokat nem a rendelkezésre levő s kínálkozható tőkék hiányában keresték, hanem a létező hiteltörvényeket okozták, melyek 6%-os kamatlábnál magasabbat meg nem engedvén, minden ezt meghaladó kamattal kötétt üzletet az uzsora közé soroztak,

ha ugyan az illető hitelező bank vagy intézet erre nézve külön kiváltsággal nem bírt, mint az, az akkori törvényhozás mellett, gyakori vala.

Az uzsora-törvények eltörlését tekintették tehát akkoriban egyedüli panacaeául, úgy okoskodván, hogy ha ki-ki kikölcsonzendő pénzét oly kamatok mellett adhatja ki, melyek neki convenálnak, a mutatkozott hitelhiány magától fog elenyészni.

Még a közgazdasági érdekek iránt oly egészséges érzéssel bírt pesti kereskedelmi és iparkamara is 1853-ban ez értelemben tett fölterjesztést az akkori kormánynak, „a magyar mezőgazdaság, ipar és kereskedés érdekével“ okadatolván az uzsora-törvény eltörlése iránt tett beadványát.

A létezett osztrák kormány nem igen engedett az akkori unszolásoknak s az ügy némileg el is aludott, vesztvén a baj akut jelleméből az által, hogy egészséges és kedvezőbb közgazdasági viszonyok a hitel hiányát kevésbé tették érezhetővé.

Az alkotmányos magyar kormánynak lön fenntartva, kevéssel megalakulása után, az uzsoratörvény eltörlését keresztülvinni s az egész hazai üzletvilág — mi természetes, — de még a gazdaközönség is — mi kevésbé megérthető — az aranykorszak kezdetét várta ez intézkedésektől.

A kínálat s tudakolás törvénye látszott ezentúl egyedüli irányadóknak a hitelműveletekre nézve is, s így bőven hitt ezentúl mindenki részesülhetni a hitel jótéteményeiben: mert azt, hogy a hitelezéshez tényleg létező tőke is kell, s hogy ez hiányozhatik, vagy legalább kellő mértékben nem lehet majd rendelkezésre, arra, úgy látszik, kevesen gondoltak.

Az alkotmány visszaállításával oly rózsásnak mutatkozott közgazdasági láthatár azonban mindinkább komorult. A kezdetben oly bőséges termelés megfogyatkozott. A külföldi tőke beáramlása nem bizonyult tartósnak, és a hiteligények nem voltak kielégítve. Keletkeztek ugyan hitelintézetek, szaporodtak ugyan a takarékpénztárak, népbankok, önsegélyző egyletek stb., de, *quid hoc ad tantam sitim? quid*, főleg a kisebb, inkább közepes földbirtokosra nézve, kinek special hiteligényeivel senki sem gondolt s a ki több rossz év után a vidéki üzér

kezébe kerülve, a most már törvényes, mert semmi által nem gátolt uzsora martalékává lön.

Fel is jajdult az ország, s ugyanazon törvényhatóságok, melyek hajdan oly igen sürgették az uzsoratörvény eltörlését, egyesegyedül ez intézkedéstől várván a megváltást: ugyan e törvényhatóságok most, izgatva a hallatlan zsarolás és szemtelen uzsora számos eseteitől, derüre-borúra az uzsoratörvény visszaállítását sürgetik; ismét panaccaeakép várván egyesegyedül innen a javulást.

Pedig se akkor se most nem volt s nincs igazuk.

Valamint akkor nem csupán a különben is könnyen kijátzott uzsoratörvény létezésében rejlett a hitelhiány oka, s így annak eltörlése sem gyógyíthatott minden sebet, úgy a visszaállítandó kamatozási megszorítások sem fogják a bajt gyógyítani.

A tudomány elvei helyesek és megtámadhatatlanok. És csakugyan tagadhatatlan, hogy a közgazdasági viszonyok fejlődésével a középkorból ránk származott kamatozási megszorítás össze nem fér. A kamat csak kifejezője a hitel alapelvének, mely a bizalmon nyugszik. A kamat csak kifejezője a követelt haszonnak, melyet a tőke odakölcsönzése után várunk s a koczkázatnak, melylyel pontos megtérülése jár.

A kölcsönzés hosszabb tartásánál fogva hosszabb a koczkázat s nagyobb a kamat, ha csak külön biztosíték nem csökkenti a koczkázatot. Legolcsóbb mindenha a kereskedelmi hitel lesz, mely váltó alakjában forog, de ezt a földműves csak nagyon is gyér mértékben használhatja, mert a tőkének 90 vagy 120 napra biztos megtérítését nem ígérheti csak ritka esetben.

De az az uzsora, melyért annyi és oly méltó felszólalás történt, nem is a rendes üzletviszonyok között nyilvánul, hanem társadalmi baj, melyen nem az uzsoratörvények létezése vagy nem létezése, hanem csakis a miveltebb társadalomnak a miveltebb fölötti örködése — nem annyira a törvény, mint a tudórság segíthetne.

A még nem teljeskoru, habár miveltebb osztálybeli ifjút az állam védi, hogy oktalan gazdálkodásnak s szivtelen zsarolásnak ne essék áldozatul; pedig ha ilyen egynéhány tönkre is megy, az államnak magának vajmi kevés bajt okoz ez. De a milliókra számítható termelő, bár értelmiség tekintetében min-

denha éretlen kóru osztályokat bátran odadob az állam rendszeresen üzött vérszopó uzsorának, s nem e gyengébbet védi, hanem a nádálynak, a 100 perczentre kölcsönző csalónak fogja pártját, egész törvénykezési apparatusával ennek van rendelkezésére, eltűri pirulás nélkül, hogy az ily ember ily kamatokat be is tábláztathasson, sőt még segédkezet is nyújt neki — mind a pseudo humanistikus és álliberális törvény értelmében — hogy 50—60 frt adósság alapján kalapács alá vessen egy egész sessiót, addig szorgalmas és az országra nézve termelő gazdember birtokát a törvényt is kijátszó uzsorásnak ütvén kezére, ki csakis arra használja, hogy rabszolgákat neveljen s a birtok hajdani tulajdonosát most cselédjeként tartja törvényesen ugyan, de emberileg jogtalanul kezére kerített földjén.

Az orsz. gazdasági egyesület s annak nevezetesen nemzetgazdasági szakosztálya volt az első, mely a földbirtokosok hitele érdekében 1859. elején szót emelt.

Visszapillantást vetve a 48 előtti korszakra s a magyar földbirtokos — bátran mondhatjuk csak nagy birtokos — akkori s mostani állapotát, működését és hitelviszonyait szemle alá véve, felsorolja az okokat, melyek nyomasztó helyzetét okozták. A változott birtok- és adóviszonyokon, az urbéri váltság késő kifizetésén, a moratorium megszűntén s a forradalom után értékvesztett 64 millió magyar bankjegy eltűnésén kívül fölemlíti a monarchia kereskedelmi deficitét vagyis a szenvedőleges kereskedelmi bilancet.

Ez annyival föltünőbb, mert akkor e kereskedelmi mérleg illetően állapotának tulajdonítja az évről-évre nagyobb mérvben mutatkozó készpénz-fogyást, a mennyiben ez külföldre vándorol — holott sokkal később (1875-ben) a vámügynek ugyan e szakosztályban való tárgyalása alkalmával, a bilance emez állapotának a földművelésre való befolyását tagadni látszott.

Még egy érdektes tény fordul elő a gazdasági egyület emez enunciatiójában, s ez a direct utalás az uzsorára s annak üzőire — kiket parasitákhoz hasonló néposztálynak nevez — s a kik tőkéiket nem hasznos iparos vállalatokban vagy a kereskedésben foglalkoztatják, hanem nyilvánvalóan uzsorát üznek; fáradság s munka nélkül s a közterhek alul magukat kivonva élnek; váltókra pedig, ugynevezett díj- és szállítási

üzletek czimén még a legjobb biztosítékot nyújtó földbirtokosoknak is csak 20—40 % mellett kölcsönöznek, míg faluhelyeken a kisbirtokosnak nyújtott hitelezés 100 % kamatot is meghalad.

Vajha meghallgatták volna az orsz. m. gazdasági egyesület figyelmeztetését, mely, immár több másfél évtizednél, a kisbirtokosok hitelszükségletére utalván, annak kielégítése fölött tanácskozott is. Tanácskozásainak eredménye egy javaslat lön, mely annak idején be is nyújtatott a fennállott helytartótanácsához, de ott figyelemben nem részesült.

Ha akkor teszünk vala, ma a kisbirtokosok állapota nem oly ijesztő, a számtalan panasz, mely ez osztálynak más általi zsarolásáról szól s az időközben eltörölt uzsoratórvények hiányának lön tulajdonitva, nem hallatszanék, s kisebb gazdáink állapota ma okvetlenül jobb volna.

Hiába vetik szemére az oly üdvösen működő magyar földhitelintézetnek, miért oly aristokratikus szellemű és nem terjeszti kölcsönminimumát 1000 frton alul, mely esetben kisebb birtokosaink is részesülhetnének e jól vezetett intézet előnyeiben.

A ki ismeri az ily intézet szervezetét, hitele érdekében nem mellőzhető szigorát és könyvezési, kezelési pontosságát, ez igényekkel méltán nem léphet föl.

A magyar földhitelintézet, mint a jelzálog minimumát, 20 magyar holdat fogad el s ennyire ad — rendes viszonyokat föltételezve — 1000 frtnyi hitelt. Már az ekkora jószágtest is, folytonos birtokváltásaival, roppant nehéz nyilvántartásukkal drágitja ez intézet hitelét s a kis emberre nézve alig teszi elfogadhatóvá. De már itt is legfeljebb féltelkes parasztgazdákkal van dolga, kiknek vagyoni s munkássági viszonyait már alig ismeri, a központban érdekeiket képviselni alig vállalkozhatik valaki. Pedig ezek is tényezők, melyek tekintetbe veendők, tekintetbe annál inkább, ha bonyolult telekkönyvi viszonyainkra vagyunk figyelemmel.

S ha tovább mennénk, ha a hitel minimumát félannyira, vagyis 500 frtra batároznók, a föld területét 10 holdra: elérkeztünk a negyedtelkesekhez, a faluban is gazdaságuk mivolta szerint alig ismert zsellérekhez, szóval, oly birtoktesthez, melyben az intézet nemfizetés esetén semmi biztosítékot nem nyer

az árverezésen kívül. Ez árverezésekhez pedig azonnal kell nyulnia, mert itt nincs, a ki szavatosságot vállalhatna kamathalasztás esetén a későbbi fizetés pontosságaért.

De az intézet felelős az általa kiadott záloglevelek biztonságáért, kelendőségöket s így folytonos hitelképességét a hitelt igénylő birtokosok iránt csak ekként lévén képes fentartani. Vajjon az ily módon gyakori kénytelen árverezések, melyeknek a közönség csak számát, de területi nagyságukat s hitelösszegöket ritkán tudja meg, emelnék-e az intézet jó hírnevét s vele záloglevelei hitelét?

Ha nagyobb birtokost baj ér egy évben, az ritkán akkora, hogy még a kamatfizetésre is képtelen legyen. De ha igen, nyerhet halasztást, s a nagyobb birtok nagyobb jövedelmezősége biztosítékot is nyújt, hogy az egyszer elmulasztott fizetést a következő esedékességnél pótolni fogja. Nagyobb birtok könnyebben adható bérbe, sőt legroszabb esetben megbizásból házilag is kezelhető, s az árverezés oly számos közbeeső szerek által elodázható, hogy reá a legritkább esetekben kerül a sor.

De vajjon, ha a községben lakó több kisbirtokos adóst éri a baj — mint az elemi csapásoknál természetes is — a nagy központi intézet mivel biztosítja követeléseit? Várjon? De hiszen tudjuk, nálunk a rossz évek hogyan szoktak oly hosszú cyklusban ismétlődni, hogy az adózni képtelen kamatot fizetni képtelenné is könnyen válhatik. Avagy haszonbérbe adja? De ki veszi ki, mikor nagyobb birtoknál is parcelláukénti kiadásnál inkább épen az ily kisebb birtokos talán a pályázó, ki most társaival együtt tehetetlenné vált. Vagy végül eladja? szabad kézből az is alig sikerülne, mert a kis urbéri negyed- vagy féltelket a legritkábban veszi birtokos középosztályunk; marad tehát csak az árverezés, az intézet s az adós érdekében egyaránt legrettegettebb *ultima ratio*!

Nem. A kisbirtokos hiteligenyeit kielégíteni nem ily nagy, országos hitelintézet van hivatva. Mindamellet sem következik ebből, hogy a kisbirtokos hiteligenyei kielégítetlenül maradjanak, hogy ez épen az uzsora martalékaul legyen odavetve.

Van erre is segítség, s hogy inkább igénybe nem vették, csak fajunk élhéttelenségének következménye. Az ö n s e g é l y z ő e g y l e t e k, a mint a külföldön és országunknak is némely

nyugati megyéjében már léteznek s oly szép eredményeket nyujtanak, bátran a kisbirtokosok hiteligényeinek kielégítésére is fordíthatók. Heti s havi betétek kölcsönös jótállás mellett, de jelzálogi biztosítás nélkül, a legtöbb esetben teljesen megfelelnek. Itt némileg magasabb lebet a kamat, mert az egylet nyercségében ismét visszatérül a tagoknak, és takarékosagra ösztönözi. Azontúl több ily község csoportosításával talán járásonkinti nagyobb intézeteknél, megyei központokkal, üdvös tér nyílnék municipiumainknak behatóan segítő közgazdasági működésre. Ha a járási központtal bíró egylet csak kisebb 50—100 forintig terjedhető hitelt nyujtbatna jelzálogi biztosíték nélkül, a megyei központi intézet kiterjeszthetné ezt 500, sőt 1000 frtig jelzálogi kölcsönképen s még mind egyszerűbben s így olcsóbban is működhetnék az országos központi intézetnél. De még ennek is jutna szerep, és közvetlen kölcsönnyujtás nélkül igenis segíyezhetné 10—20,000-nyi s ennél nagyobb hitelösszegekkel a megyei intézeteket, szokott alacsony kamatlába mellett, mely összeget a megyei intézetek, kölcsönös jótállás s nagyobb kamatkövetelés mellett, biztosíthatnák s haszonnal törleszthetnék is a központi intézettel szemben.

A kisbirtokosok hiteligényeinek kielégítése iránt megindult országos mozgalom, újabban, mintha alábbhagyott volna. Nagyszerű tervét kissé gyanussá teszi a külföldről bekívánt számos testimonium, melyek közül néhány nem is mellette szól, kölcsönös eltérésök pedig azt bizonyítja, hogy a tiszta elmélet, ha alkalmazni kívánjuk, az illető ország konkrét viszonyaihoz kénytelen alkalmazkodni.

Mint az ily hitel egyik kutforrásaira utáltak és sokat irtak időnkint takarékpénztárainkról, hasznukról és jóltevő hatásukról, s örömmel és meglelégedéssel említék azon óriási összegeket, melyek hazai takarékpénztárainknál betételképen léteznek.

Újabb időben arról is tétetett említés, mily nehéz, üzleti pangás idején, a betett összegek gyümölcsöztetése, s hogy a takarékpénztárak jelenleg nem annyira a kis megtakarítások gyűlhelyéül, hanem nagyobb tőkék elhelyezési helyéül szolgál-
nak, mi az általuk fizetett nagy kamatok mellett érthető is.

Ezen a betétekért fizetett nagy kamatok természetesen föltételezik a takarékpénztártól felek által igénybe vett tőkék még magasabb kamatoztatását. A legközönségesebb üzlet, mely által ez összegek a hiteligénylő közönség kezébe kerülnek: a váltószámítolás, az előlegnyújtás és — fájdalom — a jelzálogi kölcsön.

Nem szólunk most ez utóbbiról, mint a mely a takarékpénztár üzletkörébe a legkevésbé illik, a mennyiben kelletén túl megköti az intézet tőkéjét, mely tömegesb követelés esetén vajmi nehezen mozgósítható, mi könnyen válságra vezethet. Megtaláljuk egyébiránt ez utóbbi üzletnél ép úgy, mint a korábban említett két elsőnél is a magas kamatkövetelést, mely 12—15, sőt 20% közt változik. E magas kamatok azután természetesen lehetségessé teszik azon óriás osztalékot, melyet a takarékpénztárak fizetnek s a mely Magyarországon 20, 30, 50 és 100 s azon felüli százalékokban is nyilvánul *).

Kérdés azonban, vajjon a takarékpénztár létesítésére kezdetben együvé tett néhány ezer forint csakugyan méltán megkövetelheti-e az ily magas kamatosítást? S ha az osztalékban nyilvánuló kamatláb magassága ellen nincs is kifogásunk, méltó-e, hogy csupán az alapítók vagy a részvényesek, aránylag csekély tőkéjökkel, részesüljenek csupán e haszonban, melyet voltaképen a betevők elhelyezett tőkéi segítettek előteremteni?

Itt méltán felmerül a kérdés: a takarékpénztári betevő nem-e inkább van érdekelve abban, miként kezeli megtakarításait és tőkéjét azon intézet, melyre bizta, és, ha ez annyi haszonnal jár, nem kellene-e, az igazgatóság minél dúsabb jutalmazásán kívül, mint a melynek az eredmény elérésében legfőbb része van — inkább őket részesíteni valami felülosztalék-félében?

Az eszme nem új. Pengetve volt az annak idején, sőt meg van analogonja a *biztosító társaságokban*, melyek, habár szintén részvénytársulatok, még sem tévesztették szem elől, hogy a biztosító érdekében léteznek. Így a jól kezelték közülök az

*) A magyarországi 298 takarékpénztár közül 1875-ben fizetett: 20% osztalékot 19, 21—25%-ot 23, 26—30%-ot 13, 31—35%-ot 11, 36—40%-ot 14, 41—50%-ot 12, 50—80%-ot 8, 80%-nál többet 3 intézet. Megjegyzendő, hogy az 1875. év kedvezőlenebb volt az előbbieknél.

elért évi hasznot csakugyan nem osztják fel csakis a részvényesek között, hanem — bár idáig mindössze csekély arányban — részesítik benne a biztosítót is, mint a ki díjfizetési által, ha kárösszeget igénybe nem vett, leginkább tette lehetőségessé a részvénytőke magas gyümölcsötztetését.

Egy ellenvetés itt könnyen fölmerülhet. Az ugyanis, vajjon a takarékpénztári részvénytőke kamatjainak, illetőleg nyereségének illetően megszorítása által nem kockáztatjuk-e takarékpénztáraink fennállását, vagy legalább újaknak keletkezését nem tesszük-e lehetetlenné?

A válasz erre igen egyszerű. A fennálló takarékpénztárak nem a befizetett részvénytőke, hanem a betétek arányában virágoznak. A részvénytőke rendes kamatoztatását nem is szüntetjük meg, csak az illetéktelen osztalékban akarjuk bizonyos határig a betevőket is részesíteni. Nagyobb kamat vagy jövedelem kecsegtetése által pedig a betétek nem fogyni, hanem szaporodni fognak, s így a takarékpénztárak fennállása sőt prosperálása is biztosítva van.

Nem újak keletkezése. Itt el kell ismernünk, hogy az alapító- és részvénytőkének kilátásba helyezett egyszerű kamatozás (5—10—15%) lehet, nem fog elég csáberővel birni arra, hogy új takarékpénztárak keletkezzenek. De ilyekre egyelőre szükségünk sincs. Magyarország a takarékpénztárak s hasonló műveletekkel foglalkozó intézetek oly gazdag és sűrű hálózatával rendelkezik máris *), hogy ha évtizedekig sem keletkezik új, kárát nem fogjuk vallani. Ha pedig valamikor beáll újaknak szüksége, ott az angol példa a *postai takarékpénztárakkal*, melyekkel eddigelé még kísérletet sem tettünk.

Qui bene distinguit bene docet; kutassuk tehát, mily következményei lehetnek az uzoratórvénynek, melyet még az ország-házban történt megvitatása alkalmával is a legtöbb honatya leginkább csak azzal pártolt, „hogy nem fog ártani, ha hasznos nem is lesz.“

Szerintünk az uzorát nem lehet törvény által eltörölni, legfeljebb csak gátolni lehet kényelmes, szabad, fesztelen moz-

*) Egy takarékpénztár 1875-ben átlag 16. □ mértföldre s 45,57 lélekre esett.

gásában. Valódi kereskedelmi üzletekre az új törvénynek (eddigelé még javaslatnak) nygysem lesz kihatása, s így ezekre való befolyásáról fölösleges is szólni. Ha netalán a takarékpénztárak és vidéki pénzüintézetek üzleteire czéltott a javaslat, — mint némelyek szintén állíták — itt aligha lesz hatása. Mert, még ha le is szállítják az ily pénzüintézetek a közvetlen kamatot a jövendőbeli törvényes 8%-ra, semmi sem gátolja őket, hogy kezelési s egyéb czimen ne szedjék be az üzletökben eddig szokásos volt 2—3—4 stb. % többletet. Pedig tagadhatatlan, hogy egészséges közzgazdasági viszonyok helyreállítására a pénzüintézetek kamatlábának leszállítása nagyon is óhajtandó, de az máskép el nem érhető, mint ha nekik is bővebb hitelforrások nyilnak.

Hazánk jelen viszonyai között ritka azon *mezőgazdaság*, mely tisztán 6%-ot jövedelmezne, 10, 21, 15, %-os pénzt tehát az ilyen, ha csak nem aránylag nagyon is csekély mértékben, nem használhat. Épügy alig van, főleg vidéki és kisebb *iparüzlet*, mely tisztán ennél többet jövedelmezne. Ha már most az ily gazda vagy iparos nagyobb összegü idegen pénzre szorul s azt már a legelső, legtisztességesebb forrásnál, t. i. nyilvános intézetnél is drágábban kénytelen fizetni, mint a mennyit az neki magának hoz, természetes, hogy saját erejétől erre képtelen. Újra hitelre szorul tehát, de intézeteknél az kifogyván, uzsorás kezére kerül s vagy üzletében bukik meg, ha iparos, vagy birtoka kerül dabra, ő meg birtokos gazda helyett zsellér vagy napszámos lesz.

A pénzüintézetek drága hitele ennél fogva úgyszólván első betüje az uzsorának; miután pedig a mesterség- vagy czégbeli uzsorás könnyebben tesz szert hitelre a pénzüintézetnél is, melynek magas kamatait is megbirja, miután maga még magasabbra kölcsönöz: természetes, hogy leginkább ezek meritik ki a pénzüintézetek hitelösszegét, s így kizárólagos uraivá lévén a helyzetnek, az uzsorát a közönség irányában annál kényelmesebben üzhetik.

Ime a *circulus vitiosus*, melyből egyszerü: uzsora-törvény által nem menekülünk.

Egyeseket egyébiránt az állam nem is gondo-zhat, ez túl menne hivatásán, de túl képességén is. Egész társadalmi osz-

tályoknak azonban igenis jöhet segítségére. Az önálló iparosnak és kereskedőnek lehetővé tenni az olcsóbb hitelnyerést, csak annyiban hivatása az államnak, a mennyiben hivatása egyáltalában rendezett hitelviszonyok létesítéséről és fentartásáról gondoskodni. Közvetlenül itt se törvény se rendeletek útján nem hathat; hanem teljesen megfelelt földadatának, ha az ország hitelviszonyait rendezi. Ezen most fáradozik a kormány, a bank-egyezmény létesítésére törekedve, s küzdve egyik legnehezebb küzdelmet, mióta Magyarország államisága helyreállott. Ha itt siker követi törekvéseit, visszahatását összes pénz- és hitelviszonyainkon meg fogjuk, ha nem is rövid idő multán, érezni. E térre és ezen körökre az új uzsora-törvény nem fog kibatni.

Más a kérdés egész oly osztályokkal szemben, melyek, mert miveletlenek, gyámoltalanok is. A kis földbirtokost, a különböző nemzetiségű parasztokat értjük, kik hitelre voltaképen nem is szorulnak, hanem arra mintegy erőszakoltatnak, hogy először iszákosokká, utóbb tékozlókká s munkakerülőkké, s végre földönfutókká legyenek, kik ezek szerint számolnak s a kiknek pusztulása, mert helyébök jobb elem nem jön, a legnagyobb erkölcsi s közgazdasági vesztesége az országnak.

A viszonyok azonban itt sem egyszerűek, az érdekek itt is divergálnak meg összejátszanak, hogy végeredményük azon szomorú állapot legyen, melyben számos megyének majd összes közuépét ma találjuk. A kis parasztbirtokos rendes viszonyok között szorul hitelre. Ha csak középszerűen munkás és szorgalmas, megélhet. Évi adóját néhány napi munka kiteremti, élelme megterem, némi kereset majd minden vidéken jut, nagy elemi csapás esetén pedig gondoskodik részben az ország, s e tekintetben 1863 óta talán többet is tettünk kelleténél. Nem is az e fajta bajok szokták berántani a köznépet.

A kis földbirtokosnak sokat megjajgatott állapota különben nincs is indokolva, ha ugyan a parasztbirtokost értjük ez alatt s nem a kis nemességre, az úgynevezett gentry-re terjesztjük ki e czimet. Nem is általános e baj, mint állítani szeretik. Nézzünk körül s kérdezzük: ez-e a baja a németajku parasztnak és községeknek; s tekintsük meg viszont a román s szerb községeket ugyancsak a bánágban: és szemlátomást hanyatlani fogjuk tapasztalni.

Miért?

Az adót, az annyit felhordott adót ez is csak annyiban fizeti mint amaz, sőt kevesebbet birván, tán csekélyebb mértékben is. Uzsoráról amaz nem panaszkodik, mert nem csik az uzsorás kezébe. Nem ér rá inni, főleg nem pálinkát, mert dolgozik; mert nincs 200 ünnepe egy éven át.

A magyar az egyes nemzetiségek közt úgy középúton marad. Talán ép annyira szorgalmas és kereső mint a német, de többet költő. Mindamellett törzsgyökeres magyar községeket találunk, melyekben a parasztgazdák 100,000 frtig állanak, egyre aquirálnak s az uzsora által tönkre nem tétetnek.

A hol szegényebbek a viszonyok, szegényebb az élet, de szerények a követelésck is. Megélésre jól-rosszul csak telik valahogy; de nem telik az italtra. Ebben fekszik a baj lényege s ezen segít a — regálébérlő meg fajtájabeliei.

Nem is a borivás öli népünket szellemileg, anyagilag, s nemzedéke légyhullásában tényleg is, hanem a pálinka. Borfogyasztó megyéinkben lehet a nép házsártos, egynémely részeges talán tönkre jut, de egész község lakossága nem silányul, nem pusztul el.

Nem is volt a mi népünk iszákos: hanem azzá lett, helyesebben azzá tétetett. Éjszokról s éjszakkeletről lön importálva e fekély, s bár részletes statistikai adatok még hiányoznak, a térképen már is kimutatható, mint huzódik e veszélyes gyűrű mind szűkebbre-szűkebbre az ország szive felé, s terjed vele egyenközűen az uzsora hatalma s népünk pusztulása.

Avagy nézze, a ki nagyításnak hiszi a mondottakat, felvidéki városainkat s helységeinket és lakosságát. Egy közlelbbi népszámlálás, mely a birtokviszonyokat is számba találja venni, csodálatosakat fogna kimutatni. A mely kis községben egy pálinkás bolt megnyilt, arra ki volt mondva az ítélet. Előbb vagy utóbb, de eredeti lakosságának ki kell pusztulnia a birtokból, hogy zsellérül mivelje az idegen földet. Nagyja, apraja meg lön tanitva az italtra, mely kezdetben semmibe se került, mert hitelben nyerte, mig rá nem ment a gazdaság.

Kezdetben néhány forinttal meg lett volna a legtöbb menthető. De mikor a regálé csak úgy adott jövedelmet, ha sok fogyott, hogyan lehessen követelni, hogy a hajdani földesuraság ellene

dolgozzék a bérlőnek, ki, soha nem birt jüvedelemben részesíti? Azzal, fájdalom, vajmi kevesen gondoltak, hogy mint a letarolt lábas erdő után, ha újra nem ültetik, kopasz, terméketlen hegygerincz fog maradni az egykor viruló térségen, így kiszivattyúzott földnépünk elpusztulása után a regáléjövedelem forrása is elaszik.

Az elveszett tért egyhamar vissza nem hódíthatjuk; de még megmenthetjük talán hazánk eddig be nem mételyezett virányait.

Lehet, az új uzsora-törvény is segít ebben, de lényeges segédelmet tőle alig várhatunk. Legjobb esetben várhatjuk az erkölcsi hatást, még pedig két irányban. Először, hogy a kik eddigelé elég arczátlanok voltak 50 s 100%-nyi kamatköveteléseiteket nyíltan s szemérmetlenül betábláztatni hazai bíróságaink kénytelen-kelletlen segédkezése mellett, ezentúl szerényebbek lesznek, ha nem is követeléseitekben, de pereikben, s vigyázóbbak a már világos nappal elkövetett rablásukban. Másodszor pedig, hogy becsületes hazai törvényszékeink s bíránk erkölcsi érzete nem lesz kénytelen felháborodni oly követelések megítélésében, melyek minden becsülettudó emberben undort s megvetést szülnek. Ebben az új uzsora-törvény leglényegesebb előnye rejlik, mely fokozódik azzal, hogy fogantyút ad a bírák kezébe ott, hol a feleket ismerik, kutatni a mala fide st, s a törvény oltalmá alatt járni el a bűnösök ellen.

De ez előnyben egyuttal végtelen baj is rejlik. Azon baj, mely hazánk másik csapása a zngprókátorok s hozzájuk hasonló lelketlen ügyvédek percsináló s perhuzó hajlamaiban lel táplálékot, s mely az új törvény alapján ezer alkalmat fog találni az ezerféleképen alkalmazható fogások érvényesítésére.

Segíteni azonban a társadalmi bajúl jelentkező uzsorán csak társadalmi téren lehet, mihez igenis igénybe kellene venni a törvényhozást is. Ha a népesség művelődésétől várjuk az orvoslást — mi leggyökeresebb s legbiztosabb eszköz volna — hamarabb érzük meg eme népesség pusztulását, mint művelődését.

Ha földesnraink nem volnának egyuttal regalebirtokosok, könnyű volna közreműködésöket e téren is megnyerni. Hajdani birtokosaink tettek is róla, s a nélkül, hogy a laudatores

temporis acti közé lépnénk, el kell ismerni gyakorlati fel-fogásuk helyességét, mely szerint a volt jobbágy 2 frton felüli korcsma adóssága nem volt törvény útján behajtható. Ma természetesen visszaborzadnánk az ily, a feudális korszakra emlé-keztető, erőszakos intézkedéstől. Nem is volna az keresztül-vihető. De ne ámítsuk azért magunkat. A nemzetgazdasági tiszta theoria szempontjából az új uzsora törvényjavaslat is szintoly visszaesés, liberalis — ha nem túlszabadelvű törvényhozá-sunk szempontjából.

Más országokban azonban nem is oly prüdek s a Gali-cziában behozandó törvény az ott épügy mint felső megyéink-ben romboló iszákosság ellen semmivel sem szabadelvűbb az érintett intézkedésnél.

Az új uzsoratörvény, az országgyűlés központi bizottságá-nak módosításai szerint, a váltó alakban kötött üzletekre ki nem terjesztendő. Valószínű tehát, sőt világos, hogy a par-metier uzsorások ezentúl ezen alakját fogják választani üzérkedé-seiknek, s köznépünket ez uton tenni tönkre. Ha már most föllépne valaki s azt javasolná, vonassék meg a váltójog (váltó-képesség) a köznéptől — reactionariusnak fogna kikiáltatni. Pedig egy, köznépünknel sokkal miveltebb, egyéb tekintetben teljes önrendelkezési joggal bíró osztály, a katonaság, szintén meg van fosztva e jogtól és senki sem ütközik meg ez intéz-kezésben. Lehet azért nem, mert e téren több jogosultsággal intézkedik a hatalom, mint parlamentaris viszonyaink egyéb térein.

Amde világosan látva a veszedelmet, csupán a liberalismus czége alatt adjuk-e át magunkat kötött kezekkel, s nem-e ép oly jogosult, sőt kötelességszerű-e, országos szempontból, küzdeni azon ellenség ellen, melynek káros hódításait szemléljük s ta-tapasztaljuk, ha mindjárt az illiberalismus vádját vonnók is magunkra? *Salus reipublicae suprema lex esto.*

KELETI KÁROLY.